

OFFENTLIG INVESTERINGSKONTROL OG ØKONOMISK INITIATIV

FOREDRAG I NATIONALØKONOMISK FORENING DEN 28. OKTOBER 1938

AF NIELS LINDBERG

VED Investering forstås samfundsøkonomisk set Anbringelse og Anvendelse af løbende Arbejde og Naturens Materialer i Ting af en vis Varighed. Man taler om Investering, naar Arbejde og Naturens Hjælpebidler iklædes Form af Realkapital, saasom Bygninger, Maskiner, Transportanlæg, Lagre og lignende. Investeringskontrol omfatter saaledes sproglig set Kontrol med saadanne Anbringelser uanset Anbringelsernes Størrelse og uanset Formaalet med Kontrollen, hvem der udøver den og efter hvilke Regler, Kontrollen udøves. Jeg vil imidlertid i det følgende ikke tale om Investeringskontrol efter denne vide Opfattelse, men om en bestemt Form for Investeringskontrol. Næmlig Kontrol med større Investeringer (maalt i Forhold til Markedet) og Kontrol udøvet af Statsmagten. Formaalet med Kontrollen skulde være at sikre, at de nyoprettede Bedrifter eller de udvidede Bedrifter — for Kontrollen skal ogsaa gælde større Udvidelser — ikke kommer til at gaa paa tværs af, men tværtimod passer sammen med den løbende Beskæftigelsespolitik, Handelspolitik og Valutapolitik. Derved vil Kontrollen samtidig forhindre, at de nye Investeringer kommer til at skade bestaaende Virksomheder, hvis Struktur passer med den løbende økonomiske Politik.

Det drejer sig altsaa ikke om Investeringskontrol i gammeldags Forstand, hvormed man mestendels tænkte paa en Kontrol indstiftet for at give de pengeanbringende Kapitalister en vis Sikkerhed for deres privatøkonomiske Investering. Naar jeg undlader at fordybe mig i denne Underafdeling af Emnet, er det ikke blot af Mangel paa personlig Interesse for det pengeanbringende Publikums Bekymringer. Men det skyldes først og fremmest, at Tanken om en saadan Investeringskontrol har en naturlig Vækst bag sig og tilsyneladende en naturlig Vækst foran sig endnu et Stykke Tid. Der kan næppe rejses en Debat om dette Emne.

Heller ikke tænkes paa Investeringskontrol med Henblik paa særlige Problemer, der kan gøre en saadan Kontrol betimelig i denne eller hin Branche, som f. Eks. Investeringskontrol med Byggeri, Veje og Trafikmidler af byplanmæssige Grunde. Jeg holder mig til Investeringskontrol rettet mod alle Former for økonomisk Virksomhed af almene Grunde, der ligger udenfor det enkelte Erhverv, nemlig Hensynet til Beskæftigelsespolitikken, Handelspolitikken og Valutapolitikken. De Kriterier, som Kontrollen skal anlægge, er givet med Formaålet, og dem omtaler vi senere.

Baggrunden for Tanken om Investeringskontrol er den, at vore Dages Regeringer bliver belastet med eller helt eller delvis har paataget sig

- 1) Hovedansvar for Arbejdsløsheden, forsaavidt angaar Struktur- og Depressionsarbejdsløshed.
- 2) De statslige Regeringer bliver endvidere belastet med eller har helt eller delvis paataget sig et Ansvar for Eksportindtægternes Opretholdelse og helst Udvidelse.
- 3) De statslige Regeringer og Centralbankerne har endelig Ansvaret for Møntværdiens Opretholdelse.

En nærmere Gennemgang af disse tre Punkter bliver nødvendig for det følgende.

For det første bliver altsaa Regeringen belastet med eller har helt eller delvis paataget sig Ansvaret for en Indsats til Nedbringelse af den strukturelle og depressive Arbejdsløshed. Ganske særlig har Verdenskrisens Indtræden skærpet dette Krav og forøget dette Ansvar. Der er et almindeligt Krav fra næsten alle Kredse om Statsindgreb. Dette almindelige Krav om at opgive den gamle »lad-staa-til-Politik« er ikke Resultatet af en almindelig Omvendelse til socialistiske Idealer. (Det var heller ikke at vente fra et marxistisk Synspunkt). Det skyldes visse sociale og ganske særlig visse økonomiske Forskelligheder mellem den yngre og den ældre Kapitalisme, der er opstaaet som Følge af en uafvendelig økonomisk Udvikling. Den vigtigste Forskel er vistnok den, at den moderne Krise og Depression slaar haardere og har mere vidtrækkende Virkninger end tidligere. Hertil kan der angives forskellige Aarsager.

En af Grundene er, at den typiske industrielle Virksomhed nu til Dags er større end før Aarhundredskiftet. En anden Grund er den moderne Tids meget udviklede og følsomme Kredit- og Bank-

system, ligeledes med større »Enheder« end i forrige Aarhundrede. Standsninger faar mere omfattende, næsten lavineagtige Virkninger. Hertil kommer, at Tilpasningsevnen overfor vanskelige økonomiske Forhold er mindre i det moderne Samfund end før Verdenskrigen. Det Tab i Nationalindkomst, som Depressionen medfører, kan ikke fordeles uden alvorlige og langtrukne Gnidninger mellem Samfundsgrupperne. De forskellige Produktionsfaktorer graver sig ligesom ned i Skyttegrave; det gælder baade Kapital og Arbejde. Fagforeningerne er, i langt højere Grad end tidligere, stærke nok til at beskytte Standardlønnen mod Angreb. De faar her Hjælp af det i den nyere Tid opdukkede og helt udbyggede Arbejdsløshedsunderstøttelses-System. Men Fagforeningerne er endnu ikke stærke nok til at vælte alle Tilpasningsomkostningerne over paa Kapitalisterne og tilstræber det iøvrigt heller ikke. Hvad Kapitalisterne angaar, er de stærke nok til at beskytte deres Papirfordringer saa nogenlunde i Depressionen. Men de har de færreste Steder været stærke nok til at lægge alle Depressionens Tilpasningsbyrder over paa Skuldrene af Arbejderne, saaledes som det tidligere var almindeligt i Kraft af et næsten automatisk Princip i Systemet. Den forskudte Magtbalance har da skabt en Situation, hvor det er vanskeligere end tidligere at tilpasse Produktionsomkostningerne — Arbejdsløn og Rente — til faldende Priser. Ogsaa Raastofproducenterne søger gennem Prisaftaler at holde Raastofpriserne oppe.

Saaledes er Samfundets økonomiske Tilpasningsevne, for at anvende et gængs Billede, blevet mindre; Depressionerne — baade de konjunkturrelle og de strukturmæssige — bliver længere og haardere og Arbejdsløsheden større. Det er endvidere sværere baade for Kapitalister, selvstændige Næringsdrivende og Arbejdere at starte igen i Depressionens Bund. Kapitalisterne har sværere ved det paa Grund af, at Smaaforetager har vanskeligere ved at klare sig. Dels er der Kapitalspørgsmaalet: der skal stor Kapital til Start og til at staa den første Tid igennem med. Dels er det sværere, fordi de store Foretagender har sluttet sig sammen og regulerer Branchen. Og for Arbejderne er det sværere, fordi der ikke er ny Jord at faa — og fordi Udvandringen er næsten standset.

Ud af alle disse Forhold vokser en Følelse af, at der maa gøres noget og — da alle andre synes ude af Stand til at gøre noget — at Staten maa tage fat. Dette er i Virkeligheden Baggrunden for de Fordringer, der næsten universelt stilles til Regeringerne om

at gribe ind og bekæmpe Krisen og genskabe reelle Fortjenstmuligheder.

Det er jo navnlig det, det drejer sig om: at bekæmpe Krisen og genskabe reelle Fortjenstmuligheder. Det er det, alle ønsker, Arbejdere, Industridrivende, Handelsfolk og Landbrugere. Men det, man mest taler og argumenterer ud fra, er Arbejdsløsheden og Beskæftigelsen. De Industridrivende kommer ikke og beder om Beskyttelse for deres egne Indtægters Skyld, men for Beskæftigelsen. Landbrugerne hævder, at den største Beskæftigelse naas ved deres uhindrede Adgang til Eksport. Ogsaa for dem er Beskæftigelsen næsten det vigtigste. Ja det er kommet dertil, at naar Grosserere ønsker Varer paa Friliste, er det, fordi det vil betyde Prisfald, saaledes at Forbrugerne faar Penge tilovers til andre Ting, hvorved der skabes Beskæftigelse. Der kan efterhaanden ikke renses en Fjer eller sælges en gammel Ko, uden at det er af Hensyn til Beskæftigelsen! Hvis ikke de arbejdsløse var nogle forhærdede Tidselgemytter, maatte de jo falde i en konstant Rørelse over al denne Omsorg. Vor Tids økonomiske Historie synes efter dette bedst at kunne sammenlignes med den kendte Forfatterinde Elinor Glyns yndige og harmoniske Ungpigefortællinger.

Men vi slaar — efter dette lille Sidespring — fast, at Regeringerne belastes med Ansvaret for Arbejdsløshedens Nedbringelse, for saa vidt de ikke selv har paataget sig dette.

For det andet paalægger man Regeringerne i mange Lande, derunder Danmark, et vist Medansvar for Eksportindtægternes Opretholdelse og Udvidelse.

Baggrunden for dette Krav er, ligesom for det førstnævnte Krav, ændrede økonomiske Forhold. Det er ikke et Udslag af Tilfældighed eller Sindssyge, at Udenrigshandel i stigende Grad er blevet Statshandel. Det er dels en Følge af det beskrevne Fænomen, at Staterne har maattet gaa ind i Opgaven Depressionsbekæmpelse, og det er dels en Følge af andre stærke Kræfter: Krigsforberedelserne, der økonomisk er en Følge af Imperialismen. Endelig fører Statsindgreb i Handelen i det ene Land let til lignende i andre Lande, og for de smaa Landes Vedkommende bliver det en Nødvendighed at følge Trop. Vi staar altsaa her overfor et Krav og et Ønske, der er baaret frem af stærke økonomiske Udviklingsfaktorer, der ikke kan besværges ved Vedtagelser i større eller mindre Kredse af Næringsdrivende. Bestræbelserne kommer dels til at gaa ud paa Handelsaftaler og Bytte-

handler, der begge har Indførselsregulering til Forudsætning, idet man for at sikre Udførsel maa aabne Indførselsmuligheder og give Indførselsfortrinsstillinger. Saavel Industri som Landbrug og Fiskeri staar bag Ønsket om en Opretholdelse af denne Politik, naturligvis med Klausulen: saalænge Forholdene nødvendiggør det! Hvorlænge man gider slæbe rundt med denne Klausul, bliver et Udholdenhedsspørgsmaal! Dels kommer Bestræbelserne til at gaa ud paa Forsøg paa at forhindre, at Eksportmængderne bliver større end aftalt eller større, end det er forsvarligt af Hensyn til Priserne.

For det tredje nævnte vi, at Regeringen og Centralbanken har Ansvaret for Møntværdiens Opretholdelse. Alle Samfundsgrupper staar bag dette Krav, omend der kan være nogen Uenighed om Møntværdiens Højde. Vi staar forsaavidt her overfor et gammelt Krav, men det har faaet en ganske anden Karakter end tidligere. Dette hænger sammen med de Udviklinger, der har ført til Guld fodens faktiske og moralske Sammenbrud. I gamle Dage, da der som beskrevet før, var flere Veje ud af Depressionerne, der nu er lukkede, og hvor Depressionerne derfor ogsaa blev baaret med mere Fatning, var man godt tilfreds med det herskende Møntsystem, der formelt, men ogsaa kun formelt opretholdt Møntværdierne. Det herskende System var den engang saa hædrede, ved sin Bortgang dybt begrædte, men vistnok dog alligevel for stedse aldeles bort-amputerede Guldfod. Det turde være bekendt, at Guldfoden kun formelt opretholdt Pengenes Værdi. Det, den egentlig opretholdt, var jo stabile Vekselkurser, og man fæstede liden eller ingen Opmærksomhed ved, at Guldets Værdi svingede, og at Centralbankerne selv gennem deres Efterspørgsel efter Guld til Pengebrug, influerede paa Guldets Værdi og dermed paa Prisernes Svingninger. For Prisernes Svingninger syntes dengang af de tidligere nævnte Grunde at være noget, man fandt sig til Rette med. Det gør man som sagt ikke mere, og det har sine Aarsager. Verdenskrisens Præfald, der tvang mange Lande bort fra Guldfoden, har blot været den tvingende Foranledning, der har afsløret noget, som voksede ud af dybere Aarsager: nemlig det Faktum, at Guldfoden er utidssvarende.

Men dermed har Kravet til Centralbankerne og Regeringerne om Møntværdiens Opretholdelse faaet ny Form og til Dels nyt Indhold. Det er endnu dunkelt, hvad det nye Indhold nøjagtigt bestemt bliver, men det bliver ikke det gamle om igen.

Vi har nu set paa de tre Krav og Baggrunden for de tre Krav, der fører til Tanken om Investeringskontrol. Den statslige Regering kan kun skuldre de Ansvar, som Samfundsborgerne og deres Foreninger søger at lægge paa Regeringens Skuldre, hvis denne foruden de Bemyndigelser, den har i Dag, faar Investeringskontrol. Dette er en nødvendig Betingelse for, at Regeringen kan forsvare Møntværdien, samtidig med at den driver Handelspolitik og søger at forbedre Beskæftigelsen. Det er en nødvendig Betingelse, men vel desværre ingen fuldt tilstrækkelig Betingelse for en fuldstændig Løsning af Beskæftigelsesspørgsmaalet. Et stort Skridt paa Vejen, men ikke hele Vejen.

Paastanden er ikke den, at det ikke er muligt at drive en Politik, der sikrer Opretholdelse af Pengeværdien, uden den yderligere Bemyndigelse som Investeringskontrol indebærer. Men det vil ikke være muligt at drive denne Politik og saa samtidig forfølge de andre Formaal kraftigt.

Paastanden er heller ikke den, at det ikke under visse Omstændigheder vil være muligt for Regeringen at holde Afsætningen af Eksportvarerne oppe, ja forøge den gennem Handelspolitik, samtidig med, at man driver en stabil Kronepolitik. Men det vil ikke være muligt samtidig at forfølge en kraftig Beskæftigelsespolitik. Thi Afsætningen af de beregnede Eksportvaremængder til Clearinglandene sikres under de nuværende Omstændigheder bedst med et forholdsvis lavt Prisniveau paa Eksportvarerne og et forholdsvis højt Prisniveau paa Importvarerne, en Situation, der ikke er gunstig for Hjemmeproduktionens Beskæftigelse. Beskæftigelsen beneficere omvendt af lave Importpriser og forholdsvis højere Eksportpriser, men saa bliver det vanskeligere at opnaa Eksport af de beregnede Eksportmængder, saaledes at Handelspolitikken møder Vanskeligheder. Det ligger ikke i vor Haand at komme ud af det absurde i denne Situation ved at vende tilbage til Frihandel. Der gaar ingen Vej tilbage. Vejen er videre frem. Vi maa søge at harmonisere Ønsket om Eksportens Opretholdelse med Ønsket om Hjemmeproduktionens og Beskæftigelsens Opretholdelse og Forøgelse, og Vejen hertil er Investeringskontrol og økonomisk Initiativ ad bestemte Linier.

Det er i hvert Fald synligt for det menneskelige Øje, at Beskæftigelsespolitik bliver der ikke Plads til i en Situation, hvor Kronen kun kan opretholdes ved at holde Byggeriet noget tilbage, samtidig med at Handelspolitikken tilsigter større Køb i visse Udlande, og dette saa i stigende Grad maa blive Færdigvarer, da

Raavare-Købene ikke er store nok, dels paa Grund af Byggeriets Indskrænkning, og dels paa Grund af Tilbagegang i de Færdigvareindustrier, der bliver ramt af øget Konkurrence.

Jeg sagde før, og gentager det nu, at jeg ikke kan se nogen Vej tilbage. Man kan ikke bare sætte Renten ned og lade Kronen passe sig selv. Man kan ikke bare sætte Varer paa Friliste og lade Udlandet opsige vore Handelstraktater. Ingen ansvarlige tør tage Ansvar for dette. Men i det lange Løb tør vel heller ingen tage Ansvar for dette, at Arbejdsløsheden bliver ved at stige. Enten maa de, der kritiserer den nuværende Situation, ophøre med at lægge Ansvar for Arbejdsløsheden paa Regeringen, al den Stund de dog selv nyder Fordel af saavel Kronepolitikken, som Handelspolitikken. Eller ogsaa maa de billige de yderligere Regeringsbemyndigelser, der maa til, for at der ogsaa kan blive Plads til en varig Beskæftigelsespolitik. Her nævnes Investeringskontrol i første Række. Man maa ikke glemme, at der er en Sandsynlighed for, at han, der hverken regerer eller opponerer mod dem, der regerer, han der bare ser paa — the man in the street — han vil engang vide at fordele Ansvar, hvis der ikke sker noget! Og da en logisk Fordeling vil være for besværlig, vil han gaa frem efter mere summariske Fremgangsmaader. For Manden i Gaden er Privatkapitalen og Staten som to beduggede Bili-ster, der i Zig-Zag bevæger sig henad Vejen. Den ene siger saa: »Det var dog Fan's til Maade at st-styre paa«. Hvortil den anden svarer: »Saa maa du undskylde, jeg troede det var dig, der kørte!«. I Virkeligheden behøver de to Herrer naturligvis ikke at være beduggede. Saadan ser det bare ud. Og før eller senere maa der træffes en Bestemmelse om, hvem der skal styre.

Saa langt har det maaske for Tilhørerne lydt som en Samling ubeviste Paastande. Vi bliver nødt til at gaa lidt mere i Dybden.

Jeg vil der begynde med den Sætning, at Eksportinteresserne, hvis de skal føre ansvarlig Politik og ikke søge at tvinge sig Vej ved stadige Valutadeprecieringer i en Situation med blot noget Investeringsinitiativ, logisk maa ende med at opstille Ønsket om Investeringskontrol. Naar altsaa Handelspolitikken og Kronepolitikken under saadanne Forhold skal forenes, kommer vi til Ønsket om statslig Investeringskontrol. De allerede bestaaende Eksporterhverv kan hverken være tjent med nye Eksportforretninger eller stærkt udvidede gamle Eksportforretninger, der ved Byttehandler med Udlandet skader Markederne. Og der er to Markeder, der her kan skades. Det udenlandske Marked for

Eksportvarerne og det indenlandske Marked for udenlandske Varer, der nødvendigvis maa tages ind for at sikre Eksporten. Heller ikke kan Eksporterhvervene være glade for nye Forretninger, der eksporterer, mod at vi skal importere Varer, der skader Eksportindustriernes Hjemmemarked. (Her er det danske Landbrug saa rart garderet af Importforbud). Heller ikke kan de bestaaende Eksportforretninger være tjent med nye hjemlige Nydannelser, der producerer for Hjemmemarkedet og skader Salget af de udenlandske Varer, der nødvendigvis maa tages ind for at sikre Eksporten.

For Landbrugserhvervets Vedkommende, som Eksporterherv, kender vi det fra visse Kredse opstillede Ønske om en Standsning eller Regulering af Udstykningen af Hensyn til Eksportvanskelighederne. Jeg nævner ikke dette, fordi jeg tilslutter mig Ønsket. Jeg er sikker paa, at det vil være muligt at fortsætte Udstykningen. Men jeg nævner Tanken, fordi den snerper henad Investeringskontrol. I Forbindelse hermed minder jeg om Nielsen Klodskovs Tanke om særlige Produktioner for de helt smaa Husmandsbrug, Selvforsynings- og Industribrug, kaldte han dem. Maaske var det uigennemførligt, det han vilde sætte dem til. Men investeret i hans Ide ligger Tanken om Investeringskontrol.

Men hvad saa med de industrielle Investeringer, vil man sige, dem kan Eksportlandbruget da være lige glad med. Nej, det er ikke Landbruget ligegyldigt, om der bliver lavet en Fabrik, der skal bruges til at trænge visse Varer ud, som er Bytteobjekt for Landbrugseksport. Og det er ikke engang givet, at der er en dyb og velforstaaet Modsætning her mellem Landbrug og Industri. Er der nogen Rimelighed i herhjemme at anlægge en Fabrik, der er i høj Grad rationaliseret, og som laver et Produkt, der, naar det skal fremstilles herhjemme, nedsætter Købene i saadanne Lande, hvor vi af handelspolitiske Grunde ikke med Fordel kan nedsætte vore samlede Køb? Købene skal jo saa blot lægges over paa andre Varer! Og hvem siger, at det ikke bliver Varer, der er meget generende for dansk Beskæftigelse? For ikke at bedrøve nogen, lad os da tale i Bogstaver og ikke nævne Navne paa Virksomheder. Der oprettes en Virksomhed K, som nedbringer Købene i Tyskland med 2 Mill. danske Kroner. Der beskæftiges ved Virksomheden 100 Arbejdere. Det bliver af handelspolitiske Grunde nødvendigt at importere for et tilsvarende Beløb mere af Varen X, herved bliver 120 Arbejdere arbejdsløse. Den Beskæftigelsesindsats, som er gjort ved Oprettelsen af Virksomheden K, har da netto gjort 20 Mand arbejdsløse.

Vi er med dette Eksempel kommet til det Punkt, hvor det systematisk maa paavises, at en Beskæftigelsespolitik under de nuværende Forhold — og en Beskæftigelsespolitik, der virkelig batter noget — kræver Investeringskontrol.

- 1) Investeringskontrol er nødvendig for at undgaa Investeringer, der gør Samfundet mere krisefølsomt.
- 2) Investeringskontrol er nødvendig for at undgaa uøkonomisk Brug af (a) Kapital, (b) udenlandske Deviser.

Investeringskontrol er nødvendig for at undgaa Investeringer, der gør Samfundet mere krisefølsomt. Det maa her erindres, at Konjunkturbølgerne i moderne Forstand er fremkommet med Industrikapitalens og Transportkapitalens Opblomstring. De kapitalistiske Foretagenders og iøvrigt ogsaa til en vis Grad de kommunale og kooperative Foretagenders Vækst foregaar i Sæt. Bestemmelser om Investeringer, Produktion og Omsætning er spaltet ud paa flere uafhængigt af hinanden arbejdende Driftsherrer. Det er et vigtigt Træk i den begyndende Højkonjunktur, at flere faar de samme gode Ideer med Hensyn til nye Kapitalanlæg og Udvidelse af allerede bestaaende, eller at det af andre Grunde bliver enkelte store Former for Investering, der kommer til at dominere.

Nu kan de Rentabilitetsberegninger, som Driftsherrerne foretager, være gode nok, men man overser helt eller delvis, at andre Personer har faaet lignende Ideer og arbejder paa at føre dem ud i Livet, eller at der af andre Grunde er ved at opdukke stigende Efterspørgsel efter de samme Produktionsmidler. I Bunden af Depressionen er de fleste Omkostningselementer trods alle Gnidninger alligevel lavere, og der er naturligvis flere Driftsherrer, der ser de Muligheder, der ligger heri. Men naar nu Aktiviteten stiger, dels paa Grund af de nævnte Forhold, dels paa Grund af mindre Lagre, saa drives derved efterhaanden Priserne op paa de Produktionsfaktorer, der særlig anvendes: Jern, Staal, Kul, faglært Arbejdskraft og Kredit. Men da Priserne stiger, forøges Kapløbet om at producere paa Grund af Profitforventningerne. Indtil det bryder sammen som Følge af uheldige Foretagender, som er vokset op, og nu ikke kan betale deres Kreditorer, og som Følge af for stærk Anbringelse af fast Kapital, der ikke kan forrentes, nu da Omkostningsniveauet er steget. Saa lukker Foretagender og Arbejdere maa gaa paa Gaden. Det ene Foretagendes Fald river det andet med sig.

Man kan drage en Analogi med en Brand i en By uden Byggevedtægt, Brandvæsen og Brandforsikring. I Byens Fremvækstperiode vil der være bygget en hel Del Bygninger, der strider mod elementære Sikkerhedsregler under Hensyn til Brandfare. Og naar Branden kommer, tænker alle paa deres eget Hus med det Resultat, at meget mere brænder end nødvendigt. Er Branden der, er det for sent at raabe paa Fornuft og Solidaritet. Den maa indstiftes institutionelt i Forvejen gennem Byggevedtægter, d. v. s. Investeringskontrol, Brandvæsen, d. v. s. statsligt ledet Bankvæsen og Brandforsikring, d. v. s. rationel Gældsordning. Det sidste skal jeg ikke komme ind paa. Der gøres et Arbejde af Direktør Buhl for at afklare de rationelle Principper paa dette Punkt.

Der kan tænkes at komme forskellige Indvendinger frem mod det her fremsatte. F. Eks. at en statslig Investeringskontrol umuligt paa Forhaand kan vide, hvad der vil være det bedste af det, der vokser op i Højkonjunkturen. Hertil er kort og godt at sige, at det vigtigste er, at Kontrollen kan se, hvad der vil være det værste.

En anden Indvending vil gaa ud paa, at Stat, Kommuner og kooperative Selskaber ogsaa undertiden har taget Del i Højkonjunkturernes Overdrivelser. Det kan der være noget om, men det viser kun yderligere Nødvendigheden af, at der findes et Sted, hvor der er Oversigt over Investeringerne, og hvorfra der kan øves Kontrol.

Man vil maaske rejse den Indvending, at den nødvendige Kontrol kan udøves af Centralbanken uden yderligere Bemyndigelseslovgivning. Det tror jeg ikke. De private Banker har i moderne Tid skabt sig deres egne Penge ved Checks plus Girering, og har derved faaet en vis Uafhængighed overfor Centralbanken. Et privat Bankvæsen kan ikke tænkes at ville slaa ind paa en konjunkturudjævnende Politik, blot fordi det vil sikre en regelmæssig Beskæftigelse. De kommer jo ikke direkte til at bære en Hovedbyrde ved en uregelmæssig. Man kan heller ikke forlange, at de skal drive konjunkturudjævnende Politik, fordi dette jo betyder, at de i nogen Grad skal se bort fra Aktionærernes Fortjenstinteresse, der er et Dagskrav. Endelig er der jo ogsaa noget, der hedder Virksomhedernes Selvfinansiering. Af alle disse Grunde er en egentlig Investeringskontrol nødvendig.

Vi staar ogsaa her overfor en Motivering, der er groet op som Følge af en stærk og uafvendelig Udvikling. Den Tid er forbi, da man kan overlade Fastbindingen af Kapital til de frie Kræf-

ters Spil. I gamle Dage kunde Investeringerne i de forskellige Brancher føres op til en Grænse, der gav nogenlunde ens Forrentning, uden at de eventuelle Overskridelser medførte voldsomme Katastrofer. Simpelthen fordi de Enheder — Foretagenderne — hvormed Investeringerne blev ført op mod Rentabilitetsgrænsen, var forholdsvis smaa. Men under moderne Forhold med Storforetagender er denne Proces, Investeringernes »Paafyldning« op til Rentabilitetsgrænsen sværere, og en Overskridelse mere skæbnesvanger.

Det er let at forestille sig, at der ikke vil være nogen stor og klingende Sangbund for denne Tanke blandt Industriens Ejere. Men andre Samfundsgrupper vil være tilsvarende mere interesserede. Det er en Selvfølge, at jeg her uden Betænkning kan nævne Arbejderne. Større Overraskelse vil det maaske vække, naar jeg nævner Landbruget. Landbruget er, som Statskonsulent Jacobsen flere Gange har fremhævet, stærkt interesseret i Konjunkturudjævning for Industrien. Sagen er den, at Produktionsforholdene i Landbruget er meget stabilere end i Storindustrien, som Følge af, at Jorden og Ejerens eget og Familiens Arbejde spiller en større Rolle, medens den omløbende Kapital og det fremmede Arbejde spiller en mindre Rolle. Da saaledes Landbrugets Produktion — bortset fra Høstsvingninger — paa længere Sigt er stabil, medens Industriebefolkningens Efterspørgsel varierer stærkt med Konjunkturerne, kommer Landbruget til at lide under de alvorligste Prissvingninger. Saaledes er Landbruget interesseret i Konjunkturudjævning, og saaledes er det interesseret i Investeringsskontrol, der er det første Skridt til Konjunkturudjævning.

Vi nævnte før som yderligere Argument for Investeringsskontrol: Nødvendigheden af at undgaa Overinvestering og daarlig Kapacitetsudnyttelse. Dette er meget vigtigt i et kapitalfattigt Land som Danmark og vil faa stor beskæftigelsesmæssig Betydning. Mange Eksempler paatvinger sig: Mejerierne, hvor der i Øjeblikket er et Arbejde i Gang for større og færre Mejerier — Skotøjsindustrien, hvor der i Importreguleringens store Aar 1933—36 er groet mange, alt for mange Virksomheder op.

Det siger sig selv, at der er en nær Forbindelse mellem dette Synspunkt og det foran nævnte.

Foruden Kapacitetsudnyttelsesspørgsmaalet er der et andet Spørgsmaal, der kan grupperes som en Underafdeling af Rubrikken Investeringsskontrol, for at undgaa uøkonomisk Kapitalanvendelse. Er der ikke i Importreguleringens store Tid blevet optaget

for mange Specialiteter indenfor Tekstilindustrien og Beklædningsindustrien? Metervarer i for mange Kvaliteter, Flipper, Regnfrakker og delikate Ting saasom Korsetter, Sokkeholdere og Ærmeblade. Ikke at jeg har Idiosynkrasi mod nogen af disse rare Ting, men er der ikke taget for meget op paa en Gang? Havde det ikke været bedre at tage nogle færre Produktioner op — og til Gengæld i større Stil?

Endvidere nævntes som Argument for Investeringskontrol: Undgaaelse af uøkonomisk Anvendelse af udenlandske Deviser. Da Herr cand. polit, Egebjerg var Kontorchef i Industriraadet, holdt han her i Foreningen et Foredrag om »Industrien under Valutaordningen«. I dette Foredrag udviklede Herr Egebjerg paa en fortrinlig Maade en Tankegang, der, saa vidt jeg kan se, støtter Argumentet for Investeringskontrol. Han sagde¹⁾: »at naar der er Knaphed paa Valuta, er det bedre at faa Raavarer til at beskæftige Maskinerne med, end at faa nye Maskiner, som maa sætte andre Maskiner i Staa«. Endvidere sagde Herr Egebjerg: »Lad mig tage det Eksempel, at en bestaaende Virksomhed ikke kan faa tilstrækkelige Raavarer til en Produktion, der dækker Markedets Behov. Set fra et umiddelbart Sælgersynspunkt, er det klart, at der i det udækkede Behov er Basis for en ny Produktion, men for Helheden er det en daarlig Forretning at anskaffe Maskiner, naar der ikke er Raavarer nok til at beskæftige de allerede forhaandenværende«.

Saa vidt det kan ses, kan helt det samme Ræsonnement gennemføres, hvor det ikke drejer sig om udenlandske Maskiner — men om Maskiner, der laves herhjemme. Og hvad saa? Her fungerer Valutakontoret jo ikke som interimistisk Investeringskontrol.

Vi kommer nu til de generelle Indvendinger.

Først kan den Indvending opstilles, at den hele Tankebygning er et Resultat af skønne spildte Kræfter, for de private Investeringer er ved at uddø. Det vil være urimeligt at oprette en Kontrol, der intet faar at bestille! Hertil er at svare, dels at saa galt gaar det vel ikke, og dels at Kontrollen ogsaa skal omfatte Investeringer af Stat og Kommuner, koncessionerede, kooperative og sociale Selskaber.

For det andet kan den Indvending rejses: Vil det være muligt for Investeringskontrollen at finde nogle objektive Kriterier

¹⁾ Nationaløkonomisk Tidsskrift 1936, Side 12—13.

at gaa efter? Til Besvarelse heraf kan man sige, at Kriteriernes Raamateriale naturligvis er givet med de Formaal, der er nævnt: Hensynet til Kronepolitikken, hvor altsaa Investeringens Indflydelse paa Valutabalancen maa undersøges. Hensynet til Handelspolitikken, hvorved bestaaende Traktater bør iagttages. Og Hensynet til Beskæftigelsen, hvor Arbejdsmarkedet bør undersøges og Hensyn tages til sparet Arbejdsløshedsunderstøttelse og Socialhjælp. Endelig bliver der naturligvis en Del andre Hensyn at tage, derunder Hensynet til andre Investeringer i Branchen, Hensynet til Statens Indtægter og meget mere. Det er Raamaterialet. De forskellige Hensyn skal saa afvejes og opstilles i en bestemt Formel, der maa være klart affattet. Her bliver der politiske Vanskeligheder. Det er klart. Men de maa overvindes i Starten. Formelen kan ikke ændres flere Gange om Aaret, eftersom den politiske Vind blæser.

En tredje Indvending, overfor hvilken man maa væbne sig med al den Sjælskraft, man er i Besiddelse af, vil gaa ud paa, at Investeringskontrol strider mod Næringsfriheden.

Først og fremmest maa man stille et Modspørgsmaal, har vi Næringsfrihed? Hvad kan det nytte, at der er fri Adgang til at blive Landmand, naar der ikke er fri Adgang til Svinekort? Hvad kan det nytte, at der er fri Adgang til at nedsætte sig som Importør, naar der ikke er fri Adgang til Importattester!

Forresten har vi jo Spirerne til Investeringskontrol paa mange Punkter. Staten har jo efter Opfordring fra betydende Erhvervs- og Samfundsgrupper Haand i Hanke med Udstykningen, med en hel Del af Grundforbedringsarbejdet, med det sociale Boligbyggeri, med Byplanlægning overhovedet, med koncessionerede Industrier, med private Foretagenders Anskaffelse af udenlandske Maskiner og visse Raamaterialer til Byggeri. Endvidere en Slags indirekte Kontrol med Investeringer i Lagre af udenlandske Varer. Endelig foretager Staten og Kommunerne jo selv omfattende Investeringer.

En fjerde Indvending af politisk Karakter, der staar i nøje Sammenhæng med den just omtalte, vil gaa ud paa at disrekommandere Tanken om Investeringskontrol ved at stemple den som en kommunistisk, socialistisk eller eventuelt nazistisk Ide. Hertil er at sige, at man arbejder med den i et saa demokratisk Land som Holland¹⁾.

¹⁾ Ganske vist foreløbig kun for mindre Industriforetagender og vel de facto ogsaa for Landbruget.

En femte Indvending af mere vægtig Karakter vil gaa ud paa, at Investeringskontrol vil blive en yderligere Hæmsko foruden de øvrige, hvormed den seneste Udvikling har beskoet det private Initiativ. Dette kan ikke benægtes. Investeringskontrol skal derfor ikke indstiftes som isoleret Foranstaltning, men kun som et Led i et Sæt af virkningsfulde Foranstaltninger, der tilsigter at ophjælpe og lede Initiativet.

Her skal nævnes:

En administrativ Reform, der tilsigter at lette og fremskynde de Undersøgelser og Forhandlinger, den Initiativtagende skal igennem i Forbindelse med offentlige Myndigheder ved at samle disse Undersøgelser og Forhandlinger i Investeringskontrollen. Her tænkes paa de Undersøgelser og Forhandlinger, der i Øjeblikket skal foretages i Finansministeriet, Skattekommissionen, Handelsministeriet, Valutacentralen, Landbrugsministeriet og Udenrigsministeriet og eventuelt flere Ministerier og Udvalg, for at en Produktionside kan føres ud i Livet. Her er en Statsopgave, der ligger lige for.

Det siger sig selv, at billig Kredit vil have en stærkt stimulerende Virkning paa Initiativet. Kreditten vil utvivlsomt kunne billiggøres, naar Investeringskontrollen og Investeringsinitiativet har ført til en Forbedring af Landets Valutabalance. Men Investeringskontrol vil ogsaa være meget nødvendig netop under billig Kredit. Dette Synspunkt har Dr. polit. Carl Iversen fremhævet i sine Foredrag og Artikler om Rentespørgsmaalet, og jeg skal da blot citere følgende Udtalelser: »Lykkes det ved Hjælp af lav Rente m. m. at starte en økonomisk Opgang, kan man ikke fastholde den lave Rente under Opgangen uden at faa Inflation eller gennemføre Rationering«¹⁾ »Konsekvensen af en tilstrækkelig vidtdreven Rentesænkningspolitik kan da blive, at det offentlige maa ind paa at kontrollere Anvendelsen af Samfundets Kapital og træffe Afgørelse om, hvem der skal have Lov til at laane til den lave Rente«²⁾

Men heller ikke dette Kreditprincip, det Amerikanerne kalder »the selective credit-method«, staar vi jo fremmed overfor i Dag i Danmark.

Herr cand. polit. Egebjerg sluttede sit allerede citerede Fore-

¹⁾ Se Referatet »Berlingske Tidende« 17—3—38.

²⁾ Se Artiklen »Rentesænkning og Valutakurs« i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1934, Side 311.

drag med nogle Betragtninger over Finansieringen. Han klagede over, at Bankernes Fremtidstro og Ekspansionslyst var erstattet af mere sparekassemæssige Betragtninger. Jeg skal ikke kunne afgøre, om han havde Ret. Men det er naturligvis klart, at en Bank ikke skal være et Sted, hvor man laaner en Paraply i Solskinsvej, mod at skulle aflevere den, naar det bliver Regnvej. Det er iøvrigt min Tro, at Arbejdet gennem Investeringskontrol og det økonomiske Initiativ, der nu omtales, vil gengive Bankerne baade Fremtidstro og Ekspansionslyst.

I Forbindelse med Spørgsmaalet om billig Kredit melder sig uvilkaarligt Spørgsmaalet, om ikke Initiativet vilde blive stærkt opmuntret ved en ordentlig og rationel Gældsordning. Her tænkes ganske særlig paa Landbruget. Og jeg har her allerede haft Lejlighed til at nævne Direktør Buhls Arbejde paa dette Punkt.

Der kan endvidere blive Tale om forøget Indsats i Retning af at skaffe Jord til Raadighed gennem foreliggende Inddæmnings- og Afvandingsplaner. Vi er her ved en Opgave, der, hvis den bliver grebet kraftigt an, kan tjene til en betydelig Nedsættelse af Raastofkøb i Udlandet og saaledes paa en Gang tjene Kronepolitikken og muliggøre, at Deviser bliver fri til industrielle Ekspansioner.

Der ligger, efter hvad Sagkyndige mener, ogsaa initiativopmuntrende Muligheder ved en offentlig Indsats i Spørgsmaalet Brændsel og Kraft. Og her er vi jo i Forvejen vænnet til offentligt Initiativ.

Endelig kan der blive Tale om ved offentlige Foranstaltninger at genuddanne permanent arbejdsløse, der skal bringes ind i Produktionen.

Som man vil se, er der mange Maader og vigtige Maader, hvorved det offentlige kan opmuntre Initiativet, saavel privat som kooperativt og kommunalt. Og alle disse Maader er jo i Virkeligheden allerede i Dag anerkendt i Danmark. Hvad man blot mangler, er en Anerkendelse af den planmæssige Anvendelse af dem alle paa en Gang.

Vi kommer nu til den sjette og sidste Indvending.

Man kan nu sige: Selvom vi gaar ud fra, at de her omtalte Forsøg paa at ophjælpe et vist økonomisk Initiativ lykkes, og selv om det gennem Investeringskontrol lykkes at lede Initiativet i saadanne Retninger, at ikke allerede bestaaende Foretagender skades, vil saa ikke netop disse Indgreb fjerne et vigtigt Frikonkurrence-Element, som slet ikke kan undværes, naar Arbejdsløs-

heden skal endelig afskaffes? Hertil er at sige, at det er rigtigt, at den fri Konkurrence vil blive indskrænket. Men det er ikke rigtigt, at den fri Konkurrences Indskrænkning behøver at betyde en tilsvarende Indskrænkning i Kappelstriden og Initiativet indenfor og mellem Foretagenderne.

Lad mig føre en Analogi frem. Det er ikke nødvendigt for at faa Kappelstrid mellem Cykleryttere frem, at lade dem race af Sted paa en med farlige Sving udstyret Landevej, med dybe Grøfter ved Siderne og det psykologiske Alternativ svævende for Øjnene: Præmie eller brækket Hals. Der har været afholdt Cykeløb med fine Resultater, hvor Ryttere sad og cyklede i en opvarmet Sal paa en paa et Stativ fastgjort Cykle, og hvor et Ur, der var bragt i Forbindelse med Baghjulet, afgjorde Deltagernes Resultater.

Dette lille Billede illustrerer noget forholdsvis nyt og meget vigtigt i Udviklingen. Den Rationaliseringsproces, der foregaar, viser sig ogsaa i en Rationalisering af Aflønningsformerne, hvor det ledende Princip er Aflønning efter Præstation. Man søger Haand i Haand dermed at objektivisere Præstationerne, at finde objektivere Kendetegn paa Præstationerne, saa det ikke er overladt til et subjektivt Skøn at vurdere, hvorledes de skal aflønnes. Dette har naturligvis en stimulerende Indflydelse paa Præstationerne. Dette gælder baade den enkelte Arbejder, den enkelte Formand, den enkelte Afdeling af et Foretagende, ja endda hele Forretninger. Bestræbelserne for at objektivisere Præstationerne gør sig gældende, eller kan bringes til at gøre sig gældende i alle Tilfælde. Professor Hirsch har med Udgangspunkt heri udviklet, hvorledes Driftsøkonomi og Driftsstatistik vil erstatte Fortidens »survival of the fittest«. Som Hirsch selv har udtrykt det: »Statistik erstatter Konkurs« »Markedets langsomme og ufuldkomne Udvalgelse erstattes af den planmæssige, objektive og talmæssige Sammenligning. Hurtigt, grundigt og sikkert foretages den udygtiges Frasortering, den dygtiges Udvalgelse og den bevidst planmæssige Forøgelse af Ydelsen — indenfor Storforetagendet ved Hjælp af Driftstatistikken, hos den mindre Bedrift ved Hjælp af Normtal for Branchen«.

For at vende tilbage til Cykeløbs-Billedet. Det er ikke mere nødvendigt, at der køres med Livet som Indsats, der kan køres om Kap med Urets Visere, Præstationen bliver lige saa god, maa-ske bedre. Og Spildet bliver i hvert Fald mindre.

Det er altsaa muligt at forestille sig, at Investeringskontrol kan

indføres med de dermed forbundne Fordele i Retning af Mulighed for at føre en mere konsekvent økonomisk Politik i Landet. Og det skulde efter det fremførte være muligt at fremme det økonomiske Initiativ i Retning af Nyinvesteringer ved samtidige offentlige Foranstaltninger i Retning af de nævnte, som dels er af administrativ lettende Art, dels tilsigter at hidskaffe billigt Grundlag for nye Investeringer. Og endelig skulde det efter det fremførte være muligt ved forøget Anvendelse af Driftsstatistik og Driftsøkonomi at sikre, at Frikonkurrencens Indskrænkning ikke kommer til at betyde en almindelig Hengivelse til dyb Søvn.
